

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Nauja laisvosios prekybos susitarimų, ekonominės partnerystės susitarimų ir investicijų susitarimų sistema, kuria garantuojamas tikras pilietinės visuomenės organizacijų ir socialinių partnerių dalyvavimas ir užtikrinamas visuomenės informuotumas“

(nuomonė savo iniciatyva)

(2022/C 290/03)

Pranešėjas **Stefano PALMIERI**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2021 3 25
Reglamentavimo pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 32 straipsnio 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Išorės santykių skyrius
Priimta skyriuje	2022 3 9
Priimta plenarinėje sesijoje	2022 3 23
Plenarinės sesija Nr.	568
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	215 / 1 / 7

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. EESRK primena, kad remia naują atvirą, tvarią ir ryžtingą prekybos strategiją, ir laikosi nuomonės, kad įgyvendinant tokią strategiją, pirma, ypač svarbu skatinti Europos gamybos sektorių ir ekonominės veiklos vykdytojų (didelių, vidutinių ir mažų įmonių) konkurencingumą ir, antra, padėti remti ES vertybes ir principus, visų pirma demokratiją ir žmogaus, socialines bei lyčių teises, taip pat darbuotojų teises ir aplinkos apsaugos teises. Taip bus galima užtikrinti Europos Sąjungoje (ES) tinkamas priemones apsaugoti darbuotojus ir įmones nuo neteisingos komercinės praktikos, o vartotojus – nuo kenksmingų ir netvairių produktų, taigi suderinti įmonių ir vartotojų bei darbuotojų interesus.

1.2. EESRK nuomone, tam, kad nauja plačių užmojų ES prekybos strategija būtų įgyvendinta, reikia:

- **novatoriškos komercinės derybinės strategijos (prekybos susitarimų, ekonominės partnerystės susitarimų ir investicijų susitarimų)**, kuria būtų galima užtikrinti faktinį pilietinės visuomenės organizacijų ir socialinių partnerių dalyvavimą ir tai, kad pelną iš prekybos gautų visi ES bei šalių partnerių dalyviai;
- **reformuoti susitarimų stebėsenos, vertinimo ir įgyvendinimo priemones – vietos patarėjų grupes (VPG) (angl. Domestic Advisory Group – DAG).**

1.3. EESRK mano, kad dvejopas – derybinių priemonių ir VPG – reformos procesas padės užtikrinti tikrą pritarimą, taigi padės visuomenei suvokti pasirašytų prekybos, partnerystės ir investicijų susitarimų vertę tiek jų poveikį patiriantiems subjektams (įmonėms, darbuotojams, vartotojams ir t. t.), tiek susitarimus pasirašančioms šalims (ES ir šalims partnerėms).

2. Bendrosios pastabos

2.1. 2021 m. vasario mėn. Europos Komisija pristatė naujos Europos atviros, tvarios ir ryžtingos prekybos strategijos gaires⁽¹⁾. Tai strategija, kuri turi padėti užtikrinti, kad bus siekiama šių trijų Europos Sąjungos tikslų:

- i) remti ekonomikos atsigavimą bei žaliąją ir skaitmeninę pertvarką;
- ii) pritaikyti pasaulines taisykles prie tvaresnės ir teisingesnės globalizacijos;

⁽¹⁾ COM(2021) 66 final.

iii) padidinti ES gebėjimą patenkinti savo interesus ir geriau ginti savo teises.

2.1.1. Kuriant šią naują prekybos strategiją atsižvelgta į įvairius veiksniai. Visų pirma į COVID-19 pandemijos krizę, kuri paskatino rimtai apmąstyti naujas sveikatos saugumo, apsirūpinimo maistu saugumo, žaliavų ir strateginių produktų tiekimo strategijas ir pasaulines vertės grandines.

2.1.2. Kiti lemiami veiksniai, kuriais remtasi kuriant naują Komisijos pasiūlytą prekybos strategiją, yra susiję su: i) užsitęsusia krize Pasaulio prekybos organizacijoje (PPO); ii) problemiškais santykiais su tam tikromis šalimis arba prekybos blokais: Kinija, Rusija, JAV; iii) sudėtingomis derybomis su Jungtine Karalyste; iv) dabartine aklaviete derybose dėl tam tikrų prekybos susitarimų (kaip antai ES ir Mercosur, ES ir Centrinės Afrikos EPS ar ES ir Rytų Afrikos bendrijos EPS).

2.1.3. Komisijos pateiktame pasiūlyme ne kartą teigiama, kad naujoji ES prekybos strategija turi ne tik paskatinti ES gamybos sektorių konkurencingumą, bet ir padėti stiprinti ES vertybes ir principus, visų pirma demokratiją ir žmogaus, socialines bei lyčių teises, taip pat darbuotojų teises ir aplinkos apsaugos teises.

2.1.4. Europos Parlamentas (EP) palankiai įvertino Komisijos pasiūlymą ir paragino Komisiją imtis veiksmų, kad derantis dėl susitarimų prekybos ir darnaus vystymosi skyrių (angl. *TSD Chapters*) būtų užtikrinama, jog naudą iš prekybos gautų visi dalyviai ⁽²⁾.

2.1.5. Pastaruoju metu priimtose nuomonėse EESRK priminė savo požiūrį į ES prekybos politiką ir tvirtai parėmė Komisijos pasiūlymą, pabrėždamas, kad jis yra svarbus, tinkamas ir savalaikis. Be to, EESRK aiškiai išreiškė lūkesčius ir pateikė rekomendacijas dėl plataus užmojo prekybos ir darnaus vystymosi peržiūros ⁽³⁾.

2.1.6. Komisijos siūloma nauja strategija yra teisingų plačių užmojų strategija, todėl manome, kad jos įgyvendinimui reikia:

— **novatoriškos komercinės derybinės strategijos (prekybos susitarimų, ekonominės partnerystės susitarimų ir investicijų susitarimų)**, kuria būtų galima užtikrinti faktinį pilietinės visuomenės organizacijų ir socialinių partnerių dalyvavimą ir tai, kad pelną iš prekybos gautų visi ES bei šalių partnerių dalyviai;

— **reformuoti susitarimų stebėsenos, vertinimo ir įgyvendinimo priemones – vietos patarėjų grupes (VPG) (angl. *Domestic Advisory Group – DAG*)**.

2.1.6.1. EESRK mano, kad dvejopas – derybinių priemonių ir VPG – reformos procesas padės užtikrinti tikrą pritarimą, taigi padės visuomenei suvokti pasirašytų prekybos, partnerystės ir investicijų susitarimų vertę tiek jų poveikį patiriantiems subjektams (įmonėms, darbuotojams, vartotojams ir t. t.), tiek susitarimus pasirašančioms šalims (ES ir šalims partnerėms).

3. Kritiškas dabartinių prekybos susitarimų vertinimas

3.1. EESRK pakartoja savo įsitikinimą, kad palaikant prekybos ryšius labai svarbus daugiašališkumas ir kad PPO, atlikus jos esminę reformą, vėl turėtų imtis tokio daugiašališkumo laiduotojo vaidmens. Komitetas supranta, kad šiomis ypatingomis aplinkybėmis prekybos susitarimai gali turėti lemiamos reikšmės ne tik pasirašant dvišalius ES susitarimus (kurie sudaro daugiau kaip 30 proc. prekybos prekėmis ir paslaugomis Sąjungoje), bet ir, visų pirma, ES ir jos šalims partnerėms užtikrinant ekonominiu, socialiniu ir aplinkos požiūriu darnų vystymąsi.

3.2. Kelerius pastaruosius metus EESRK ypač kritiškai vertino įvairias ES naudojamas komercines derybines priemones (prekybos susitarimus, ekonominės partnerystės susitarimus ir investicijų susitarimus) ⁽⁴⁾.

⁽²⁾ 2020 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl ES prekybos politikos peržiūros (2020/2761(RSP)).

⁽³⁾ OL C 105, 2022 3 4, p. 148; OL C 105, 2022 3 4, p. 40; OL C 364, 2020 10 28, p. 53; OL C 364, 2020 10 28, p. 160; OL C 159, 2019 5 10, p. 28.

⁽⁴⁾ OL C 105, 2022 3 4, p. 148; OL C 105, 2022 3 4, p. 40; REX/530 *Pilietinės visuomenės vaidmens dalyvavimo struktūrose vertinimas pagal Europos Sąjungos ir Kolumbijos, Peru, Ekvadoro susitarimus*, pranešėjas Giuseppe Iuliano; OL C 364, 2020 10 28, p. 160; OL C 47, 2020 2 11, p. 38; REX/503 *ES ir Mercosur asociacijos susitarimas*, pranešėjas J. Puxeu Rocamora, bendrapranešėjis M. Soares.

3.3. EESRK mano, kad šiais vertinimais reikėtų remtis siekiant nustatyti, ar tikslinga reformuoti dabartines derybines priemones, kad būtų užtikrintas Komisijos siūlomos naujosios prekybos strategijos tikslų įgyvendinimas.

3.3.1. Pirmasis aspektas susijęs su nepakankamu derybų dėl prekybos susitarimų procesų skaidrumu. Nors akivaizdu, kad turi būti užtikrintas susitarimų, dėl kurių deramasi, turinio konfidencialumas, EESRK mano, kad ir laikantis konfidencialumo reikalavimo komercinės derybos vis dėlto turi vykti skaidriai, nuolat teikiant informaciją piliečiams ir derybomis suinteresuotiems subjektams.

3.3.1.1. Komisija visada tvirtai priešinosi visiškam derybų skaidrumui, remdamasi šiuo metu galiojančiais teisės aktais⁽⁵⁾ ir tam tikrais Teisingumo Teismo sprendimais⁽⁶⁾, teigdama, kad informacijos platinimas derybų metu pakenktų Europos Sąjungos interesams.

3.3.1.2. EESRK pripažįsta, kad pastaraisiais metais Komisija rodė didelį ir teigiamai vertintiną atvirumą, užtikrino didesnę skaidrumą suteikdama informacijos apie įvairius prekybos susitarimų elementus: įvairių derybų raundų ataskaitas, gautus derybų įgaliojimus, dokumentų tekstų pasiūlymus, pasirengimą susitarimams palaikant dialogą su pilietine visuomene ir ES prekybos susitarimų ekspertų grupę.

3.3.1.3. Nepaisant šių patobulinimų, Tarybos suteikti derybų įgaliojimai turėtų būti platesni ir jais remiantis Komisija turėtų įgyti didesnes galimybes organizuoti pilietinės visuomenės bei socialinių partnerių dalyvavimą. EESRK taip pat paprašė atnaujinti ekspertų grupę, kurios įgaliojimai pasibaigė⁽⁷⁾.

3.3.1.4. EESRK, suprasdamas, kad derybų metu turi būti rastas tikras kompromisas tarp skaidrumo ir konfidencialumo, pripažįsta, kad skaidrumo klausimas vis dar kelia didelę įtampą tarp suinteresuotųjų subjektų ir tarp pilietinės visuomenės organizacijų ir socialinių partnerių.

3.4. Kitas kritikuojamas aspektas susijęs su faktine aplinkybe, kad susitarimų poveikio darniam vystymuisi vertinimai yra daliniai, skelbiami pavėluotai, kai derybos jau baigtos, arba susitarimus pasirašančiose šalyse apskritai neatliekami.

3.4.1. Būtent vėlavimas pateikti ES ir Mercosur prekybos susitarimo poveikio darniam vystymuisi vertinimą (angl. *Sustainability impact assessment*, SIA) kelioms nevyriausybinėms organizacijoms tapo pagrindu pateikti skundą Europos ombudsmenei⁽⁸⁾. 2021 m. kovo mėn. Europos ombudsmenė išsakė šią kritiką Europos Komisijai: „Europos Komisijai nepavyko užtikrinti, kad poveikio darniam vystymuisi vertinimas būtų baigtas laiku, t. y. iki ES ir Mercosur prekybos derybų pabaigos. Tai yra netinkamo administravimo atvejis“⁽⁹⁾.

3.4.2. EESRK primena, kad susitarimų poveikio darniam vystymuisi ekonominiu, socialiniu ir aplinkos požiūriu vertinimai turėtų būti skelbiami laiku, t. y. derybų pradžioje, ir atnaujinami derybų metu, taip pat periodiškai turi būti atliekamas susitarimo *ex post* vertinimas jo stebėsenos etapu. Be to, tokie vertinimai turi būti atliekami abiejose besiderančiose šalyse: Europos Sąjungoje, jos valstybėse narėse ir kitoje derybų stalo pusėje esančiose šalyse⁽¹⁰⁾.

3.5. Dar vienas kritikuojamas prekybos susitarimų aspektas yra susijęs su nesugebėjimu užtikrinti, kad būtų paisoma žmogaus teisių, socialinių teisių, pagrindinių Tarptautinės darbo organizacijos konvencijų, aplinkos ir saugumo standartų. Be to, susitarimais neužtikrinamos vienodos veiklos sąlygos visiems rinkų dalyviams (visų pirma mažosioms ir vidutinėms įmonėms bei tam tikriems gamybos sektoriams)⁽¹¹⁾.

⁽⁵⁾ Reglamento (EB) Nr. 1049/2001 4 straipsnis.

⁽⁶⁾ Raštas, kuriuo Komisija atsisakė leisti susipažinti su organizacijos *Les Amis de la Terre* pateiktu dokumentu. 2019 [b]. https://www.asktheeu.org/fr/request/7049/response/23196/attach/3/Signed%20letter.pdf?cookie_passthrough=1, prieiga: 2020 7 30, p. 2.

⁽⁷⁾ OL C 374, 2021 9 16, p. 73, *Op. cit.*

⁽⁸⁾ ClientEarth, Fern, Veblen Institute, *La Fondation Nicolas Hulot pour la Nature et l'Homme* ir Tarptautinė žmogaus teisių federacija.

⁽⁹⁾ Sprendimas byloje 1026/2020/MAS dėl Europos Komisijos nesugebėjimo užbaigti atnaujintą poveikio darniam vystymuisi vertinimą prieš užbaigiant ES ir Mercosur prekybos derybas.

⁽¹⁰⁾ OL C 47, 11.2.2020, p. 38, *Op. cit.*

⁽¹¹⁾ OL C 105, 2022 3 4, p. 148; REX/532, *Op. cit.*; OL C 364, 2020 10 28, p. 160, *Op. cit.*

3.6. Taip pat reikia pabrėžti, kad kartais prekybos susitarimuose neatsižvelgiama į besivystančių šalių ypatumus, ES ir susitarimo šalių partnerių padėties asimetriją, dėl kurios kyla pavojus neįveikti esamų skirtumų, o kartais juos net ir pagilinti (pvz., vienodos prieigos prie gyvybiškai svarbių vaistų arba vakcinų). Juose taip pat neatsižvelgiama į galimą tarptautinių įmonių dominuojančią padėtį, įgyjamą pasirašius prekybos susitarimus.

3.7. Siekiant užtikrinti veiksmingą ir platų organizuotos pilietinės visuomenės dalyvavimą, numatyti plataus masto nuostatas dėl vietos patarėjų grupių būtina ne tik per visas būsimas prekybos derybas, bet ypač dabartiniuose ekonominės partnerystės susitarimuose su Afrika, kur nuostatų dėl VPG apskritai nėra. Vykstantys ir būsimi peržiūros procesai ir naujo ES ir AKRVO susitarimo įgyvendinimas gali suteikti veiksmingą galimybę įtraukti vietos patarėjų grupes į esamus prekybos susitarimus, kuriuose nėra šios priemonės (pvz., persvarstant Europos Sąjungos ir Pietų Afrikos vystymosi bendrijos (PAVB) EPS grupės sudarytą EPS).

3.8. Pilietinės visuomenės ir socialinių partnerių dalyvavimas derybose ir Sąjungos pasirašytų susitarimų stebėsenoje nuo pirmųjų sutarčių sudarymo iš dalies pasikeitė. EESRK pripažįsta dedamas pastangas ir daugeliu atvejų dalyvavo atitinkamuose procesuose.

3.9. EESRK atkreipia dėmesį į neseniai atlikto tyrimo *Study Reviewing the DG Trade Civil Society Dialogue* ⁽¹²⁾, kuriame buvo įvertintas ES ir nacionalinio lygmens dialogas su pilietine visuomene, rezultatus. Nors EESRK pritaria tam tikroms šio tyrimo išvadoms, mano, kad būtinas kokybinis šuolis siekiant tikro pilietinės visuomenės organizacijų ir socialinių partnerių dalyvavimo ES prekybos politikoje.

3.10. EESRK daug kartų prašė besiderančių šalių (Komisijos ir šalių partnerių) iš tikrųjų labiau įtraukti pilietinę visuomenę ir socialinius partnerius į visus derybų dėl prekybos susitarimų etapus ⁽¹³⁾.

3.11. Dėl visų šių priežasčių EESRK laikosi nuomonės, kad atėjo laikas sukurti naują, veiksmingesnę derybų strategiją, kurioje būtų numatytos naujos taisyklės ir procedūros, kuriomis būtų galima užtikrinti tikrą ir veiksmingą pilietinės visuomenės organizacijų ir socialinių partnerių dalyvavimą. Visa tai padėtų įgyvendinti naujosios ES prekybos strategijos tikslus užtikrinant, kad sudaryti prekybos susitarimai prisidėtų prie vystymosi, kuris būtų tvarus ekonominiu, socialiniu ir aplinkos požiūriu visoms derybų šalims – ES ir šalims partnerėms.

4. Nauja derybų dėl laisvosios prekybos susitarimų sistema

4.1. EESRK mano, kad nauja ES prekybos politika atvertų galimybę įvertinti ir patobulinti taisykles, procedūras ir kriterijus, taikytinus siekiant daug veiksmingiau, skaidriau ir įtraukiau sutelkti organizuotą pilietinę visuomenę ir socialinius partnerius tiek derybų metu, tiek vėliau stebint, vertinant ir galbūt įgyvendinant šiuos susitarimus.

4.2. EESRK nuomone, būtų tinkama parengti naują derybų metodiką, pagal kurią būtų galima nustatyti naujas veiksmų gaires, kuriose būtų numatytas faktinis pilietinės visuomenės ir socialinių partnerių dalyvavimas visais derybų etapais. Ši metodika turi būti taikoma tiek Europos Sąjungoje, tiek kitoms derybose dalyvaujančioms šalims partnerėms.

4.3. Derybų veiksmų gairėse reikėtų numatyti, kad pirmuoju etapu turėtų būti pasirašytas derybininkų (Komisijos ir atitinkamų šalių) **susitarimo memorandumas**, kuriuo abi besiderančiosios pusės išipareigotų:

i) laikytis derybų etapų;

ii) įtraukti pilietinės visuomenės organizacijas ir socialinius partnerius „stebėtojais“, kurie sudarytų specialų Jungtinį konsultacinį suinteresuotųjų subjektų komitetą (*Joint Consultative Committee of stakeholders – JCCS*).

4.3.1. **Susitarimo memorandum** numatytų derybų etapų turėtų būti laikomasi tiek bendrų derybų metu, tiek per technines derybas, kurios gali būti surengtos.

⁽¹²⁾ 2021 m. kovo mėn., Europos Sąjunga, *Study Reviewing the DG Trade Civil Society Dialogue* (Prekybos GD dialogo su pilietine visuomene peržiūra). Tetra Tech – Deloitte.

⁽¹³⁾ OL C 105, 2022 3 4, p. 40; OL C 105, 2022 3 4, p. 148; OL C 159, 2019 5 10, p. 28.

4.3.2. Steigiant **jungtinį konsultacinį suinteresuotųjų subjektų komitetą** turėtų būti remiamasi tuo pačiu **partnerystės principu**, kuris taikomas sanglaudos politikai.

4.3.2.1. Laikantis partnerystės principo, kiekviena kuriama sanglaudos politikos programa tampa kolektyviniu procesu, kuriame dalyvauja ES, regionų ir vietos lygmenų valdžios institucijos, socialiniai partneriai ir pilietinės visuomenės organizacijos. Ši partnerystė įgyvendinama visais programavimo etapais: nuo projektavimo iki valdymo ir įgyvendinimo, stebėsenos ir vertinimo. Toks požiūris padeda užtikrinti, kad veiksmas atitiktų visų vietos ir regionų suinteresuotųjų subjektų reikalavimus.

4.3.3. Stebėtojai iš pilietinės visuomenės organizacijų ir socialinių partnerių atstovų turėtų būti pasirenkami remiantis tikro reprezentatyvumo, savarankiškumo ir teisingo paskirstymo tarp suinteresuotųjų subjektų kriterijais. Vertinant socialinių partnerių reprezentatyvumą ir nepriklausomumą, reikėtų remtis kriterijais, kuriuos nustatė TDO, darbuotojų grupės ir verslininkų grupės, o vertinant kitas pilietinės visuomenės organizacijas, reikėtų atsižvelgti į jų narystę tarptautinėse organizacijose. **Jungtinį konsultacinį suinteresuotųjų subjektų komitetą** sudarantys stebėtojai turėtų laikytis vieno specialaus **elgesio kodekso**.

4.3.4. Be pilietinės visuomenės organizacijų ir socialinių partnerių **jungtinio konsultacinio suinteresuotųjų subjektų komitete** išorės stebėtojų teisėmis turėtų dalyvauti ir kitos svarbios tarptautinės institucijos: Tarptautinė darbo organizacija (TDO), Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) ir Jungtinių Tautų aplinkos programos daugiašalių aplinkos susitarimų sekretoriatas.

4.3.4.1. **Elgesio kodekse** turėtų būti nustatyta:

- i) **suinteresuotųjų subjektų jungtinio konsultacinio komiteto „stebėtojų“**, derybose dalyvaujančių pilietinės visuomenės ir socialinių partnerių vardu, *teisės ir pareigos*. **Elgesio kodekse** turi būti numatytas specialus **konfidencialumo protokolas**, pagal kurį būtų reikalaujama laikytis konfidencialumo principo, t. y. neskleisti „konfidencialiu“ derybų etapu ir ankstyvojo perspėjimo etapu platinamos informacijos;
- ii) suinteresuotųjų subjektų jungtinio konsultacinio komiteto „stebėtojų“ *skyrimo principai*: skyrimo procesas turi vykti skaidriai, laikantis faktinio nepriklausomumo, atstovavimo ir teisingo pasiskirstymo tarp pilietinės visuomenės ir socialinių partnerių principų (žr. 4.3.3 dalį);
- iii) *veiksmų gairėse numatytų įvairių derybų etapų taisyklės ir procedūros*.

Elgesio kodeksą turėtų pasirašyti visi derybose dalyvaujantys jungtinio konsultacinio komiteto stebėtojai.

4.4. **Derybų veiksmų gaires** turėtų sudaryti toliau išvardyti etapai, kurie cikliška kartotųsi iki derybų pabaigos.

4.4.1. **Konfidencialus derybų etapas**. Tai etapas, kuriame dalyvauja tiek derybų dalyviai (Komisija ir derybose dalyvaujančios geografinės vietovės šalys partnerės), tiek pilietinės visuomenės ir socialinių partnerių atstovai, kurie, būdami „stebėtojais“ ir pasirašydami elgesio kodekse pateiktą „konfidencialumo protokolą“, įsipareigoja užtikrinti informacijos, kuria disponuos tuo etapu, konfidencialumą. Šiuo etapu TDO turėtų pateikti ikiderybinę ataskaitą apie tai, kaip trečiojoje šalyje ratifikuojamos ir įgyvendinamos pagrindinės konvencijos. Ataskaita turėtų būti pateikta visiems derybų dalyviams (derybininkams ir stebėtojams). Ši ataskaita neturėtų jokios privalomosios galios, tačiau padėtų nustatyti, ar suinteresuotosios sutarties šalyse laikomasi socialinių standartų.

4.4.2. **Ankstyvojo perspėjimo etapas dalyvaujant konsultaciniam komitetui**. Tai etapas, kurio metu stebėtojai nustato *opias temas*, dėl kurių derybose nepavyksta rasti pilietinei visuomenei ir socialiniams partneriams priimtinių sprendimų. Šis etapas dar yra „konfidencialus“, kurio metu stebėtojai raginami laikytis visiško konfidencialumo.

4.4.3. **Atviros komunikacijos etapas.** Tiek Komisija, tiek derybose dalyvaujančios geografinės vietovės šalys partnerės reguliariai teikia viešą bendrą informacinę ataskaitą apie derybų eigą. Šiuo etapu stebėtojai gali, laikydamiesi *Chatham House* taisyklės⁽¹⁴⁾, pateikti savo vertinimus ir apibrėžti opias derybų temas, su konsultaciniu komitetu nustatytas ankstesniu ankstyvojo perspėjimo etapu. Tai yra viešas etapas, kurio metu pateikiami preliminarūs derybų rezultatai. Šiuo etapu siekiama supažindinti visuomenę apie derybų eigą.

4.4.4. **Preliminarus nepriklausomo prekybos susitarimo poveikio vertinimo pateikimo etapas.** Šiuo etapu šalys (Komisija ir derybose dalyvaujančios geografinės vietovės šalys partnerės) pateikia *preliminarių nepriklausomą prekybos susitarimo poveikio vertinimą*. Būtent šiame etape pilietinės visuomenės organizacijos ir socialiniai partneriai, remdamiesi ir savo savarankiškai atliktais tyrimais, įvertina susitarimo poveikį ekonomikai, socialinei apsaugai ir aplinkai. Svarbų indėlį turėtų įnešti „išorės stebėtojai“, kurie turėtų pateikti visoms šalims prieinamą ataskaitą ir paskelbti ją viešai.

4.4.5. Pasibaigus preliminarus poveikio vertinimo pateikimo etapui, vėl cikliškai prasidės *konfidencialus derybų etapas*, po jo – *ankstyvojo perspėjimo etapas dalyvaujant konsultaciniam komitetui*, tada – *atviros komunikacijos etapas* ir galiausiai – *galutinės prekybos susitarimo poveikio vertinimo ataskaitos pateikimo etapas*. Derybų ciklas truks tol, kol Komisijos ir derybose dalyvaujančios geografinės vietovės šalių atstovai pasirašys susitarimą arba jo nepasirašys.

4.4.6. Jeigu susitarimo šalys jį parafuos, jos kartu su pilietinės visuomenės stebėtojais ir konsultacinės grupės socialiniais partneriais **pradės rengti specialų Vietos patarėjų grupės įsteigimo protokolą** (ES ir šalims partnerėms), kuriame bus išdėstytos veiklos taisyklės (žr. 5.5.2 dalį).

4.4.7. EESRK mano, kad siūloma derybų sistema taptų iššūkiu visoms derybų šalims. Norint atremti šį iššūkį reikės, kad kiekvienas susijęs subjektas (Komisija, pilietinės visuomenės organizacijos, socialiniai partneriai, išorės stebėtojai) suvoktų savo vaidmenį ir visi suinteresuotieji subjektai parodytų ypač aukštą profesionalumo ir pasirengimo lygį. EESRK mano, kad vertėtų stiprinti Europos Parlamento dalyvavimą, nes jis turėtų atlikti svarbesnį vaidmenį derybų dėl susitarimų ir susitarimų stebėsenos etapais. EESRK taip pat yra įsitikinęs, kad tik tokiu būdu bus galima užtikrinti tikrą visų subjektų, įskaitant pilietinę visuomenę ir socialinius partnerius, įsitraukimą į derybas dėl prekybos susitarimų, tokiu būdu užtikrinant realų pritarimą susitarimo turiniui.

5. Pasiūlymas dėl vietos patarėjų grupių susitarimų stebėsenos, vertinimo ir įgyvendinimo klausimais reformos

5.1. Šiuo metu ES nuolat auga įtraukaus ir demokratinio pilietinės visuomenės ir socialinių partnerių dialogo poreikis ne tik rengiant prekybos susitarimus, bet ir juos įgyvendinant⁽¹⁵⁾. Nors EESRK vertina Komisijos pastangas atverti erdves diskusijoms ir dalyvavimui, jis mano, kad būtina tobulinti tokių susitarimų stebėsenos, vertinimo ir įgyvendinimo procedūras.

5.2. EESRK mano, kad konsultacinės priemonės – vietos patarėjų grupės (VPG), įsteigtos siekiant užtikrinti susitarimų prekybos ir darnaus vystymosi skyriuose, o ateityje – visuose prekybos susitarimuose nustatytų įpareigojimų įgyvendinimo ir vykdymo užtikrinimo stebėseną, nebeatitinka nustatytų tikslų. Tokios vietos patarėjų grupės (angl. *Domestic Advisory Groups* – DAG) turi trūkumų tiek dėl jų sudarymo kriterijų, tiek dėl to, kad nėra aiškių jų veiklos taisyklių.

5.3. Atsižvelgiant į politikos rekomendacijas, pateiktas ES vietos patarėjų grupių (ES VPG) neoficialiame dokumente⁽¹⁶⁾, ir į neseniai atliktą ES ir šalių partnerių VPG analizę⁽¹⁷⁾, VPG gali būti vertinamos pagal keturis skirtingus sėkmės lygmenis, atsižvelgiant į gebėjimą užtikrinti:

⁽¹⁴⁾ Taisyklė apibrėžiama taip: „Kai posėdis arba jo dalis vyksta pagal *Chatham House* taisyklę, dalyviai gali laisvai naudotis gauta informacija, tačiau negalima atskleisti nei kalbėtojo (-ų), nei bet kurio kito dalyvio tapatybės ar narystės“.

⁽¹⁵⁾ Nyderlandų ir Prancūzijos valdžios institucijų neoficialus dokumentas dėl prekybos, socialinio ir ekonominio poveikio bei tvaraus vystymosi.

⁽¹⁶⁾ Neoficialus dokumentas *Strengthening and Improving the Functioning of EU Trade Domestic Advisory Groups*.

⁽¹⁷⁾ D. Martens, D. Porjomkina, J. Orbie, 2020 m., *Domestic Advisory Groups in EU trade agreements – Stuck at the Bottom or Moving up the Ladder?*Friederich Ebert Stiftung fondas, Gento universitetas,

1. jų operatyvumą;
2. dalijimąsi informacija;
3. susitarimų stebėseną;
4. politinį poveikį.

5.3.1. Kalbant apie **operatyvumą**, nors VPG – dėl EESRK atliekamos svarbios sekretoriato funkcijos – ES veikia, jos yra įsteigtos tik keliuose šalyse partnerėse⁽¹⁸⁾. Tose šalyse partnerėse, kuriose jos įsteigtos, kyla akivaizdžių organizacinių problemų dėl akivaizdaus finansinių išteklių trūkumo⁽¹⁹⁾, taip pat ir nemažesnių joms priklausančių organizacijų reprezentatyvumo, teisingo interesų atstovavimo paskirstymo ir savarankiškumo problemų⁽²⁰⁾.

5.3.2. Kalbant apie VPG dalyvaujančių subjektų gebėjimą **dalytis informacija**, ES VPG ir šalių partnerių VPG keitimasis bendra informacija taip pat labai skiriasi. Išskyrus keletą nesutarimų, ES VPG dialogo dalyviai paprastai tinkamai keičiasi informacija, tuo tarpu šalių partnerių VPG kyla įtampa tarp verslui ir ne verslui atstovaujančių dalyvių. Vis dėlto abiejų šalių VPG nepalaiko patenkinamų ryšių su atitinkamomis Vyriausybėmis (vadinamojo vertikaliojo dialogo). Taip pat didėja poreikis vykdyti labiau struktūruotą ir išsamesnį tarpvalstybinį dialogą tarp ES VPG ir šalių partnerių VPG, ypač per kasmetinį tarpvalstybinį pilietinės visuomenės susitikimą, ir pagal tą patį susitarimą rengti specialius VPG susitikimus.

5.3.3. Kalbant apie susitarimų **stebėseną**, nors tai yra pagrindinis VPG tikslas, reikia pripažinti, kad jį konkrečiai įgyvendinti sudėtinga. Nesugebėjimą vykdyti prekybos ir darnaus vystymosi skyriaus stebėseną, įgyvendinimą ir vykdymo užtikrinimą visų pirma galima paaiškinti tuo, kad stebėsenai neskiriami specialūs ištekliai, o Vyriausybės nėra jai pasirengusios ir neprisiima atsakomybės už ją. Tokiomis aplinkybėmis galima tik palankiai įvertinti Komisijos ir ES VPG daromą spaudimą šalių partnerių Vyriausybėms, kad jos prisiimtų didesnę atsakomybę už stebėsenos etapą⁽²¹⁾. TDO ir EBPO pateikus VPG skirtą – neprivalomą – informacinį pranešimą, atsirastų patikimas pagrindas įvertinti prekybos susitarimą.

5.3.4. Neabejotina, kad atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, VPG **politinis poveikis**, t. y. gebėjimas daryti įtaką susitarimų prekybos ir darnaus vystymosi skyriaus įgyvendinimui, yra visiškai nepakankamas. Komisija turėtų nustatyti griežtesnius kriterijus, kad priverstų Vyriausybės atsižvelgti į VPG rekomendacijas; be to, nors VPG įsipareigojimai yra privalomi, trūksta veiksmingo vykdymo ir nuolatinio VPG dalyvavimo ginčų sprendimo procesuose⁽²²⁾.

5.4. Remdamasis šiais argumentais, EESRK mano, kad reikia iš esmės reformuoti VPG, kad būtų galima pašalinti (5.3.1–5.3.4 dalyse) nurodytas spragas.

5.5. EESRK primena, kad būtina įsteigti vieną bendrą pilietinės visuomenės ir socialinių partnerių organizaciją – **Reformuotą vietos patarėjų grupę**, kuri dalyvautų derantis dėl visų tipų susitarimų ir kuri galėtų vykdyti susitarimų įgyvendinimo ir vykdymo užtikrinimo stebėseną ir vertinti jų rezultatus⁽²³⁾.

5.5.1. Šis organas turėtų būti bendras ir puikiai veikti abiejose susitarimo šalyse (ES ir šalyse partnerėse). Jis turėtų apimti visus susitarimo aspektus, pirmenybę teikiant tiems susitarimo elementams, kurie daro poveikį prekybos ir darnaus vystymosi skyriaus įgyvendinimui.

⁽¹⁸⁾ Kaip Peru atveju, kai šios šalies Vyriausybė neparodė valios įsteigti specialią VPG, pilietinės visuomenės organizacijos sukūrė „šešėlinę“ VPG, kurios, deja, ES nepripažino. D. Martens ir kt., 2020 m., *Op.cit.*

⁽¹⁹⁾ „EESRK teikia sekretoriato paslaugas visoms ES vietos patarėjų grupėms. Maždaug 78 proc. (36 iš 46) apklausoje dalyvavusių ES VPG respondentų mano, kad sekretoriatas gerai padeda pasirengti VPG posėdžiams. Tačiau dauguma trečiųjų šalių VPG neturi galimybės pasinaudoti tokia pagalba organizuojant ir dirbant savo darbą. Didelę darbo dalį dažnai atlieka pirmininkas (o kartais ir pirmininko pavaduotojai), kurio galimybės skirti laiko šiai veiklai yra ribotos“. D. Martens ir kt., *Op.cit.*, 16 p.

⁽²⁰⁾ Taip yra VPG dėl Pietų Korėjos atveju, kuriai, nepaisant didelės pažangos, vis dar trūksta reprezentatyvumo ir savarankiškumo. D. Martens ir kt., 2020 m., *Op.cit.*

⁽²¹⁾ Dėl ES ir Pietų Korėjos susitarimo darytas politinis spaudimas lėmė tai, kad buvo pateiktas oficialus skundas, o ekspertų taryba nurodė, kad ši šalis nesilaiko TDO konvencijų nuostatų.

⁽²²⁾ OL C 105, 2022 3 4, p. 40.

⁽²³⁾ OL C 159, 2019 5 10, p. 28.

5.5.2. EESRK mano, kad į kiekvieną parafuotą susitarimą turi būti įtrauktas **Vietos patarėjų grupių veikimo protokolas**, kuriuo būtų sukurta tvirta institucinė sistema, gebanti nustatyti jos veikimo abiejose susitarimo šalyse (ES ir šalyse partnerėse) standartus. Protokolu būtų numatoma:

- a) VPG narių nustatymo kriterijai, pagal kuriuos būtų užtikrinamas jų reprezentatyvumas, teisingas interesų atstovavimo paskirstymas ir savarankiškumas (žr. 4.3.3 dalį);
- b) įsipareigojimas užtikrinti „išorės stebėtojų“ iš Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) dalyvavimą VPG. TDO galėtų stebėti savo konvencijų įgyvendinimą pagal laisvosios prekybos susitarimus, panaudojant vidinį priežiūros mechanizmą ir pateikiant besiderančioms šalims specialią galutinę ataskaitą, kurioje būtų apžvelgiamos galimos problemos, kylančios įgyvendinant prekybos ir darnaus vystymosi skyriuje nustatytus socialinius standartus. Be to, dalyvaujant Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai (EBPO) būtų galima, pasitelkiant nacionalines ryšių palaikymo institucijas ir suinteresuotąsias Vyriausybes, įgyvendinti tarptautinėms įmonėms, ypač tolesnėse tiekimo grandinės grandyse, skirtas gaires. Tačiau tokių organizacijų vertinimai visgi nebus įpareigojantys VPG;
- c) VPG skirti iš tikrųjų aktyvų vaidmenį inicijuojant ginčų sprendimo procedūras visose susitarimo srityse, su kuriomis VPG supažindins už prekybos taisyklių laikymosi užtikrinimą atsakingą vyriausiąjį pareigūną (angl. *Chief Trade Enforcement Officer* – CTEO);
- d) susitarime nustatytų įsipareigojimų įgyvendinimo grafiką, pagal kurį būtų galima nustatyti įpareigojančias ir taikytinas gaires, numatant aiškius ratifikavimo terminus;
- e) susitarime nustatytų įsipareigojimų įgyvendinimo vadovo atnaujinimą, nustatant kokybinių ir kiekybinių rodiklių rinkinį, pagal kurį būtų vykdomas susitarimo stebėjimas *in itinere* ir poveikio vertinimas *ex-post*;
- f) datą, iki kurios turės būti atliktas nepriklausomas *ex-post* poveikio vertinimas kiekvienai suinteresuotai susitarimo šaliai (ES ir šalims partnerėms) jei šalys mano, kad tikslinga paankstinti numatytą 5 metų terminą;
- g) kiekvienos susitarimo šalies (ES ir šalių partnerių) vietos patarėjų grupių metinių posėdžių skaičių;
- h) įpareigojimą surengti metinį ES ir šalies partnerės VPG susitikimą;
- i) įsipareigojimą užtikrinti, kad Briuselyje būtų surengtas metinis ES ir šalių partnerių VPG susitikimas, kuriame aktyviai dalyvautų visi VPG nariai;
- j) įsipareigojimą sukurti internetinę platformą, kuri padėtų VPG dalyviams suprasti „VPG tarpusavio mokymosi svarbą“, keistis būtina informacija, pavyzdžiui, konkrečiomis temomis (darbo teisės, žmogaus teisės, ekologinio ūkininkavimo taisyklių poveikis prekybai ir t. t.), dalytis galima geriausia patirtimi, rengti specialius internetinius mokymus VPG dalyviams;
- k) susitikimų grafiką, kad būtų galima pateikti Komisijai, Europos Parlamentui ir Tarybai informaciją apie VPG darbų eigą;
- l) VPG veikimui reikalingus finansinius išteklius;
- m) įpareigojimą parengti atitinkamų VPG veikimo metinę ataskaitą. Šioje ataskaitoje VPG galės nustatyti prekybos ir darnaus vystymosi skyriaus įgyvendinimo prioritetus ir rekomendacijas, o Europos Komisija turės įtraukti šiuos prioritetus ir rekomendacijas į ES prekybos ir darnaus vystymosi skyriaus įgyvendinimo prioritetus arba pagrįsti sprendimą juos atmeti;
- n) įpareigojimą pavesti EESRK organizuoti VPG darbą ES vardu ir teikti techninę pagalbą tarpvalstybinio ES ir šalių partnerių VPG susitikimo metu. Tokiomis aplinkybėmis EESRK sekretoriatas teiks techninę paramą nustatant VPG sudėtį šalyse partnerėse (dėl kriterijų žr. 4.3.3 dalį) ir padės kiekvienos VPG pirmininkams parengti darbotvarkes, organizuoti posėdžius, rengti posėdžių ataskaitas ES institucijoms ir pilietinei visuomenei bei vykdyti pareigą teikti reikiamą informaciją.

5.5.3. Svarbus vaidmuo teks stebėsenos *in itinere* rodikliams, kurie leis užtikrinti susitarime nustatytų įpareigojimų vykdymą šiose srityse: ekonomikos ir prekybos, socialinės apsaugos, aplinkos ir sveikatos apsaugos.

5.5.4. EESRK mano, kad, atlikus VPG reformą, EESRK vaidmuo taps ypač svarbus ir dėl to reikės skirti tinkamus žmogiškuosius bei finansinius išteklius. Todėl EESRK dar kartą prašo biudžeto valdymo institucijų numatyti – kai bus įvykdyta VPG reforma – papildomą asignavimą, kuris atitiktų Komisijos numatytas einamąsias išlaidas, siekiant padėti vietos patarėjų grupėms kiekybiškai ir kokybiškai atlikti numatytus veiksmus.

Briuselis, 2022 m. kovo 23 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkė*
Christa SCHWENG

1 iliustracija

Įvairūs derybų etapai (Veiksmų gairės)

**1. „KONFIDENCIALUS“
DERYBŲ ETAPAS**

Taikomas konfidencialumo principas, informacija išorės šalims neatskleidžiama.

Derybų raundo dalyviai:

- abiejų šalių (Komisija ir šalys partnerės) derybininkai;
- stebėtojai (pilietinės visuomenės organizacijos ir socialiniai partneriai);
- išorės stebėtojai (TDO, EBPO ir UNEP daugiašalių aplinkos susitarimų sekretoriatas).

Išorės stebėtojai pasirašė konfidencialų protokolą, pagal kurį numatoma užtikrinti konfidencialumą uždarų derybų etapų metu.

**2. ANKSTYVOJO
PESRPĖJIMO ETAPAS
DALYVAUJANT
KONSULTACINIAM
KOMITETUI**

Įvairiuose susitikimų su derybininkais raunduose stebėtojai nustato opius klausimus, dėl kurių derybose nepavyksta rasti tinkamų sprendimų.

Šis etapas yra konfidencialus, o stebėtojai visą informaciją privalo laikyti griežtai konfidencialia.

**3. ATVIROS
KOMUNIKACIJOS
ETAPAS „ATVIROS
LANGAS“**

Abi šalys (Komisija ir kitos šalys partnerės) pateikia informacinę ataskaitą apie derybų eigą,

o stebėtojai savo vertinimus gali išreikšti laikydamiesi *Chatham House* taisyklės („Kai posėdis arba jo dalis vyksta pagal *Chatham House* taisyklę, dalyviai gali laisvai naudotis gauta informacija, tačiau negalima atskleisti nei kalbėtojo (-ų), nei bet kurio kito dalyvio tapatybės ar narystės“).

Šiame etape stebėtojai atkreipia dėmesį į opius klausimus, nustatytus ankstyvojo perspėjimo etape.

Šis etapas yra viešas.

**4. PRELIMINARUS
NEPRIKLAUSOMO
PREKYBOS SUSITARIMO
POVEIKIO VERTINIMO
PATEIKIMO ETAPAS**

Abi šalys (Komisija ir šalys partnerės) pateikia **preliminarų nepriklausomą prekybos susitarimo poveikio vertinimą.**

Tikimasi, kad šiuo etapu pilietinės visuomenės organizacijos ir socialiniai partneriai aiškiai išreikš savo poziciją dėl preliminariuose poveikio vertinimuose pateiktų pareiškimų.

2 iliustracija

Įvairūs derybų etapai (Veiksmų gairės)

Derybų ciklai apims:

- √ Konfidencialų derybų etapą
- √ Ankstyvojo perspėjimo etapą
- √ Atviros komunikacijos etapą
- √ Galutinės ataskaitos, kurioje pateikiamas prekybos susitarimo poveikio vertinimas, pateikimo etapą.

Derybų ciklas tęsis... kol bus arba nebus sudarytas susitarimas.